

İKTİSADİ KALKINMA POLİTİKALARININ EKONOMİ DİŐİ DİNAMİKLERİ

BU SUNU, PROF. DR. MEHMET KARAGÜL'ÜN DÜNYA EKONOMİSİ KİTABINDAN
PROF. DR. MAHMUT MASCA TARAFINDAN DERLENMİŐTİR

İKTİSADİ KALKINMA VE COĞRAFYA

- Bir toplumun yaşadığı coğrafya birçok yönden ilgili toplumun hayat tarzını etkileyebilme özelliğine sahiptir. Bu itibarla coğrafyanın sahip olduğu iklim türü, su kaynakları, toprak yapısı, kıtalar ~~ve ülkeler arası ulaşım yollarına yakınlığı ve uzaklığı, coğrafyanın güvenlik yapısı ile yeraltı ve yerüstü kaynakları, üzerinde yaşayan insanların hayatlarını ekonomik, sosyal ve siyasal yönden etkileme kudretine sahiptir.~~
- Görüldüğü şekliyle coğrafyanın sunduğu imkânlar, ilkel hayat tarzında orta çağ öncesi dönemde üzerinde yaşayan insanlar için olumlu etkilerde bulunurken, ilerleyen süreçte söz konusu imkânlar aynı toplumun rehavete kapılarak her alanda gerilemesine neden olabilmektedir.
- Bir başka coğrafyanın arz ettiği olumsuzlukların ise belli bir süre sonra üzerinde yaşayan insanları arayışa sürükleyerek kalkınma sürecine girmelerine neden olduğunu söyleyebiliriz.

TARİHİ SÜREÇ VE MİLLETLERİN İKTİSADİ KALKINMA ÇABALARI

- Batı kendisini tanımlarken; çağdaş, modern, gelişmiş, kalkınmış, sanayileşmiş, kavramlarını kullanmakta ve bütün tanımlamalarında Sanayi Devriminden bugüne geçen 250 yıllık öne çıkan tarihi geçmişini, bütün dünyanın tarihiymiş gibi değerlendirmekte ve kendisini Dünya'nın merkezine koymaktadır.
- M.Ö. 3500 yılında Sümerler tarafından yazının icat edildiğini kabul ettiğimizde, geçen 5500 yıllık bilinen tarih içinde Batı'nın 250 yıllık öne çıkışını, bütün dünya tarihiymiş gibi göstermesinin ve bu kısa süre içinde yaşadıklarının bütün insanlık için mutlak çıkış yolu olarak göstermenin, ne kadar insafli bir tavır olduğu tartışılır bir tutum olsa gerek. Çünkü bugün insanlığın gözünü boyayan Batı'nın iktisadi gelişmişliğinin çok daha ileri düzeylisi ve uzun vadeli olanı, geçmiş dönemlerde diğer medeniyetlerde fazlasıyla yaşanmıştır.
- Osmanlı, Selçuklu, Endülüs, Antik Mısır, Sümerler, Hint, Çin ve daha onlarcasını sıralanabilecek olan yaşamış ve kaybolmuş olan medeniyetleri hiç yokmuş varsayıp son 250 yıllık bir başarıyı, Dünya tarihiymiş gibi sunmanın ne derece makul olduğu tartışılır.

DİN, KÜLTÜR VE İKTİSADİ KALKINMA

- Kapitalist iktisat teorisi, tüketicinin fayda, firmanın kar ve bireyin de kendi çıkarını optimize etmek için çaba sarf ettiğini iddia etmektedir. Ancak kendi hayatımızda ve çevremizde öyle davranışlara şahit oluruz ki bunları sadece kar ve kişisel fayda ile izah edebilmek mümkün değildir.
- Mesela, ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar, varlıklı kişilerin yaptırdığı okul ve hastaneler, bir Müslümanın ucuz da olsa domuz etini, bir Hindu'nun da inek etini yememesi vb. Dikkatlice analiz ettiğimizde görülecektir ki bütün toplumlarda bireysel ve toplumsal davranışların temel belirleyicisi dindir.
- Bu itibarla iktisadi hayatı ve davranışları da ilgili toplumun dini referanslarından bağımsız ele almak doğru bir yöntem değildir. En azından eksik bir değerlendirme şeklidir.
- Bu nedenle dinin iktisadi hayattaki rolünü, talebi şekillendiren, arzı yönlendiren ve paylaşımı belirleyen unsurlar şeklinde üç kategoride ele almak mümkündür.

TALEBE YÖNELİK DAVRANIŞLAR VE DİN

- İktisadi talebi, *ihtiyaç* ve *ihtiras* olmak üzere iki farklı saika bağlamak mümkündür. Bu çerçevede ihtiyacı, insanın yaşaması için gerek duyduğu mal ve hizmetlere dönük gereksinimi olarak kabul edersek, ihtirasları da sahip olma güdüsü ile gerçekleştirilen talep şeklinde tanımlayabiliriz.
- ***İhtirasların Kontrolünde Değerler Sistemi ve Din***
- İhtiraslara dayalı insan davranışlarını kontrol edebilmek için sosyal hayatta, insanlara sorumluluğunu hatırlatan dini ve kültürel değerlerin hâkim kılınması ve sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi en temel gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır.

İHTİYAÇLARIN KARŞILANMASINDA DEĞERLER SİSTEMİ VE DİN

- İhtiyaçların karşılanmasında, hangi ürünün tüketilip tüketilmeyeceği yanında, faydalanılabilecek mal ve hizmetlerden ne şekilde yararlanılacağı da toplumların değerler sisteminde yer almaktadır. Bu çerçevede israfa kaçılmaması, kanaatkârlık, yardım severlik ve ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesi vb. tutumları ele alabiliriz.

DİN EKSENLİ DÜŞÜNCENİN EVRİMİ VE İKTİSADİ HAYAT

- Fertlerin eşyayla olan ilişkisi, gerekse birbirleriyle olan münasebetinin boyutu, büyük ölçüde toplumun sahip olduğu dini inanç sistemine göre şekil almaktadır. Dolayısıyla üretkenliğin, toplumun sahip olduğu dini inanç sistemindeki değişmeye bağlı olarak farklılık gösterdiğini, tarihi örneklerle bakarak söylemek mümkündür.
- **Avrupa'da: Katolik – Protestanlık Dönüşümü ve İktisadi Kalkınma**
- Batılı toplumun dini düşünce sisteminde yaşanan ve akılcılığı esas alan eksen kayması, birçok alanda sosyal dinamiklerin değişmesine ve *aydınlanma çağı*nın kapılarının aralanmasına yol açmıştır. Batı toplumunun düşünce sisteminde yaşanan söz konusu köklü dönüşüm sayesinde; sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik hayatında da çok ciddi pozitif değişimler yaşanmak suretiyle “Orta çağ karanlığı” sona ermiş ve Avrupa için yeni bir parlak dönem başlamıştır. Böylelikle Avrupa ve aynı kültürü paylaşan toplumların dünya üzerindeki hâkimiyeti büyük ölçüde tesis edilmiş oluyordu.

ASYA'DA: MATURÎDÎ -EŞ'ARÎ DÖNÜŞÜMÜ VE İKTİSADİ KALKINMA

- **Maturidiler:** Mâturîdî inancında, eşyada “kendinden bir güzellik” ve “kendinden bir kötülük” mevcut olduğuna inanılır. Aklın tek başına bu güzelliklerin ve kötülüklerin bazısını doğrudan fark edebilmesine rağmen, bazılarının ise ancak Şeriatın bildirmesiyle idrak edebileceği kabul edilir. Mâturîdî'ye göre insan, yaptığı işlerde hakiki manada bir irade hürriyetine sahiptir. İnsanın fiillerinin yaratıcısının Allah olduğuna, ancak fiilleri yapan ve bunun sonucunu alanın insan olduğunu kabul ederler.

- **Eş'ariler:** İnsanın eşya karşısında pasif olduğuna, kendisinin düşünce dahi oluşturamayacağına, sahip olunan düşüncelerin de Allah tarafından yaratıldığına inanırlar. Dolayısıyla Maturidi inancına göre Eşariler, eşyaya bakışta çok daha teslimiyetçi ve kaderci bir anlayışa sahiptirler.
- Özetle şu söylenebilir: Maturidiler düşünceyi üretmede insanın özgür olduğuna ve sorumluluğun da buradan kaynaklandığına inanırken, düşüncenin ürünü olan olayın gerçekleşmesinde ise insanın eylemi sadece bir sebeptir. Asıl yaratıcısı Allah'tır. Eşariler, insanın sahip olduğu düşüncenin yaratıcısının da Allah olduğunu kabul ederler.

ANADOLU TÜRKLERİNİN İNANÇ EKSENİ

- ~~Mâturîdî inanç esaslarına göre toplumsal yapısını oluşturan Selçuklu ve Osmanlılar, ilmi, dini, devleti, ekonomiyi, siyaseti ve kültürü akılcı bir çerçeveye oturtmuşlar ve birbiri ile uyumlulaştırmışlardır.~~
- Mâturîdî düşünce sistemini esas alan Osmanlı Devleti'nin, kuruluşundan itibaren sürekli etkinlik sahasını ve gücünü arttırması ile Avrupa'nın da aydınlanmasında önemli rolü olan; İbni Rüşd, Ali Kuşçu, Beyruni, Ebu'l Vefa, Farabi, İbni Sina ve Uluğ Bey gibi çok sayıda bilim insanı, hep Mâturîdî düşünce geleneğine sahiplerdi.

- Yavuz döneminin sonuna kadar Osmanlı'daki ilim ve zanaat konusundaki gelişmeler artarak sürmüştü, Kanuni döneminden sonra bu artış yavaşlayarak durma noktasına gelmiştir.
- Bu geri dönüşte, özellikle Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı Fethetmesi ile Halifelik Makamı'nın Osmanlı Devleti'ne geçmesi sonucu Tebriz ve Kahire'den İstanbul'a getirilen Eş'arî ve Şii okullarına mensup, yaklaşık 2 bin ilim adamının Osmanlı Medresesine hâkim olmasının etkisi göz ardı edilemez.
- Çünkü bu Fetihle birlikte akli esaslara dayalı Mâturîdî inanç sistemine sahip olan Türklerin, kendilerini Arap kültürünün etkisine bırakarak, kaderci esaslara dayalı Eş'arî inanç sistemine kaydığı görülmektedir.

ÖZET: İKTİSADİ KALKINMADA İKTİSADİ OLMAYAN DEĞERLER

- Beşeri ve sosyal değerlerle ekonomik kalkınma arasındaki ilişki irdelenirken, toplumun sahip olduğu ve genelde dini temelli olan kültürel değerlerin, gerek tüketim ve gerekse üretim düzeyi üzerinde belirleyici temel etken olduğu kabul edilmiştir.
- Bu bağlamda Avrupa iktisadı açısından Katolik ve Protestanlık, Asya iktisadı bağlamında da Mâturîdî ve Eş'arî inanç esasları karşılaştırılarak analiz yapılmaya çalışılmıştır.
- Netice itibariyle, akılcılığı ön plana çıkaran; Avrupa'da Protestanlığın, Asya'da da Mâturîdî anlayışın ekonomik kalkınmaya pozitif katkı yaptığı sonucuna varılmıştır.